

A MEGYEI KÖZMŰVELŐDÉSI FELADATELLÁTÁS LEGFONTOSABB ÉRTÉKEI TOLNA MEGYE SZEMSZÖGÉBŐL

E kérdés három szemszögéből is vizsgálható. Az első az adott megyéé. Merthogy Magyarországon a megyék bizony többfélék: területük, népességük, településszerkezetük, földrajzi adottságaik, társadalmi rétegzettségük és még sok más összehasonlításra alkalmas tényező szerint is többfélék. Ezért bármely közszolgáltató terület hozzáadott értékeinek fontossági sorrendje is ennek megfelelően más és más. A második nézőpont lehet a nemzeti. Egy egészségesen fejlődő nemzetnek van kulturális stratégiája (mint immár nekünk is formálódik – egyelőre még az egészséges nemzeti fejlődésnek csak a reményében), és ennek szemszögéből is rangsorolhatók az egyes megyékben hozzáadott értékek. Harmadsorban az előző két pólus között (olykor mellett, professzionális göggel nem egyszer felett) létezik egy szakmai (részben adminisztratív, igazgatási, szervezeti stb.) aspektus is.

Noha maguk a nagyrégiók (Felvidék, Alföld, Dunántúl) sem mutatnak a határaikon belül homogén képet, a megyék közötti domináns különbségek leginkább még mindig ezek alapján jellemezhetők a leginkább. Az Alföld meghatározó része egyértelműen mezővárosias-nagyfalvas, a Felvidék és a Dunántúl zömében kis és aprófalvas térszerkezetű, utóbbi körben az első a hálózatán belül tagoltabb, sejtesebb (ezek tekintetében több elszigeteltséggel), a második viszont térkapcsolataiban nyitottabb, hálósabb (ezáltal kevesebb elszigeteltséggel). Többé-kevésbé ez az a három nagy egység, amely a kulturális hagyományait, történelmi gyökereit tekintve is sajátosnak

tekinthető (Kárpátia, Hunnia, Pannónia). Megjegyzendő, hogy Pest megye eredetileg mindhárom jelleg fővárost övező térsége, napjainkra azonban két részre szakadó: a Budapesttől távolabbi déli-délkeleti része egyértelműen Alföld, fennmaradó (Budapest körüli gyűrű) része egy legújabb kori negyedik jelleg (Centrumagglomeráció) képviselője. Az úgynevezett vidéki Magyarországot ma már célszerűbb is lenne nem egy Budapest-Vidék szétválasztás, hanem inkább egy Centrumagglomeráció-Vidék megkülönböztetés alapján meghatározni.

Jómagam szűkebb hazája, Tolna megye jellegzetesen dunántúli. Egyetlen középváros (a megyeszékhely), négy-öt kisváros, ugyanennyi miniváros és tucatnyi nagyfalu körül és között közel kilencven kétezer lelkesnél alacsonyabb népességű kis és aprófalvas hálózata. A keleti szegélyén, a Duna mentén futó országos főközlekedési tengely sávját leszámítva (ahová egyébként a nagyobb települések zöme sűrűsödik) eredendően hátrányos helyzetű, több kiterjedt gócban halmozottan hátrányos helyzetű. Tolna megyeként ennek megfelelően látom a területi közművelődési szolgáltatás hozzáadott értékeinek rangsorát is.

Az akkori nevén Tolna Megyei Közművelődési Szolgáltató Iroda (KÖSZI) volt az országban az első, amely a kilencvenes évek közepétől a megyeszékhely-irányítású jelleg helyett megkezdte a kistérségi – valóságosan helyi települési – szempontú szolgáltatási rendszer kiépítését. A korlátozott (hullámzóan 3 és 5 fő közötti) szakmai létszám kapacitás

(és részben kompetencia) határait oldandó ettől az időszaktól vált jelentősebb a hálózat szakmailag legjelentősebb (korántsem csak városi) szakembereinek külsős munkatársakká való bevonása. Közel félszáz település szakember nélkülisége pedig ésszerűen idézte elő az aprófalvak kulturálisan aktív civiljeivel való legintenzívebb munkakapcsolatot is. Ennek révén Tolna megyében a területi közművelődési szakmai szolgáltatás közvetve a térségi hálózatoság, illetve a területfejlesztés jelentős szereplőjévé vált. A szolgáltatásai révén zajló helyi kulturális tartalomfejlesztések, illetve feltételjavítások és a helyi szakigazgatási szabályszerűség és hozzáértés színvonalának segítő javítása nyomán is csökkent számos település lemaradottsága. Az intézmény eközben a kistérségekben intézményesen és szervezen is együttműködött a kistérségi fejlesztő szervezetekkel (az ötből három helyütt tényleges épületen belülséggel is). Ezzel párhuzamosan az intézményi tevékenységen belül ugyancsak meghatározóvá vált a térségi és helyi értékelő, ennek nyomán megyei összehasonlító elemző munka, amely a helyi kulturális döntéshozatalok megalapozója lehetett. Másfelől a statisztikai, illetve szakmai monitorozó tevékenység nyomán olyan információhalmazzal rendelkezett az intézmény (és csakis az intézmény), amely alapjává válhatott mind a megyei kulturális imázs, mind az ösztérségi kulturális marketing és PR hatékonyabb alakításának.

Meggyőződésem, hogy a Tolna megyei intézmény ezzel a típusú feladatvégzésével a fentiek szerinti értékek létrehozásában nem csak megyei szempontból tekinthető sikeresnek. Hiszen eredményei nemzeti kulturális aspektusból is lényeginek mondhatóak, illetve szűkebb közművelődési szakmai megközelítéssel is modellértékűnek tekinthetők.

Közművelődési specialitások, egyediségek, amelyekkel a Tolna megyei intézmény hozzájárult a megyei közművelődés sokszínűségének kialakulásához

A 2012-re a megyei közművelődési szakmai feladatellátás teljesen heterogénné vált rendszerének intézményenkénti lényeges eltérései és különbségei azonban önmagukban nem csupán bizonyos feladatvégzési anarchiát jelentettek, hanem ezeknek a differenciáknak a mélyén számos olyan egyedi kezdeményezés is rejtett, amely modellértékűnek tekinthető, és a szolgáltatói szakmai kultúra fejlődését is szolgálta.

A helyi települési civil kulturális közösségek erősödését Tolna megyében feltétlenül segítette az, hogy a feladatként az intézményre háruló megyei arculatformáló nagyrendezvények nem egy-egy – és főleg nem nagy- vagy középvárosi – helyszínhez kötődtek, hanem mindig térségi, hálózati szétterítésben zajlottak, amikor is a kivitelezés megvalósíthatatlan volt a nagyon erős, nagyon ráhangolt és részben szakmailag is rákészített önkéntes közreműködők csapatai nélkül. Ezeknek az együttműködéseknek a keretében ezek a közösségek olyan kompetenciákkal tudtak felvérteződni, amelyek nagymértékben alkalmassá tették őket a továbbiakban való önálló,

autonóm helyi bonyolításokra is. Fesztiválrendezés tekintetében ugyanakkor modellértékűvé vált a kistépülési hálózatokra építő térségi bonyolítás. A kistépülési műsorvándoroltatás keretében a megye legjobb öntevékeny előadó csoportjainak turnézttatásával pedig a hálózaton belüli szomszédsági, kistérségi együttműködések modellezésére nyílt lehetőség.

Külön részletes kifejtéssel lenne bizonyítható, hogy például a középiskolai tehetségek ismeretterjesztő előadóvá képzése, a hálózatban való szerepelésük hogyan járult hozzá az előzőekhez, sőt, hogyan lett eszköze a művelődési otthonok és a népfőiskolák közti látszólagos ellentétek szakmai elsimításának. Ugyancsak speciális elemzést kívánna a kistépüléseken élő fiatalok helyben történő komolyzenei koncertlátogatásra szoktatásában vállalt intézményi szerep, beláttatva, hogy vannak olyan szolgáltatások, amelyek csak megfelelő volumen – azaz területiség – esetében tudnak igazán hatékonyak lenni. És végzetül a jelenlegi magyar társadalmi viszonyok közepette igenis jelentősége van az egyesületi formák megerősödését segítő háttérbeli patronálásnak, ami Tolna megyében főleg a népi alkotóművészek, illetve a folklór ágak képviselői körében hozott magával az illető öntevékeny szakágak életében kétségtelen szakmai és esztétikai többletet, valamint hálózatosan is közösségi együtt tevékenykedést.

JAVASLAT AZ OPTIMÁLIS FELTÉTELRENDSZERRE A MEGYEI FELADATELLÁTÁS GYAKORLATÁBAN A JÖVŐ ÉV JANUÁRJÁTÓL

A közkulturális tevékenység fejlesztését segítő országos szakmai háttérintézmény kialakításának (az MMIKL státuszán a KL leválasztását követően) lehetséges – és az előző részben kifejtettek alapján véleményem szerint szükséges – iránya lehet, ha az új intézet is megtartja a korábban már kialakított térségi referatúra-rendszert, de annak regionálisról megyei irányba való terjesztésével. Egy ilyen logikájú szervezetfejlesztés nyomán olyan – akár jogi személyiségű – szervezeti egység jöhetne létre – akár a főigazgatói alatti igazgatói irányítással –, amely a jelenlegi megyei rendszernek a valóságos és tényleges területi munkát végző szakembereit integrálhatná.

Eddig elvben a 6 vidéki fejlesztési régióba telepített térségi referatúra szolgálta az MMIKL térségi tevékenységét. A közkultúra fejlesztése tekintetében azonban a fejlesztési régiók logikája nem megfelelő. A kisebb vidéki települések kategóriájába tartozó maximum 3100 körüli egység régiónkénti megoszlása 3 régióban is irracionálisan nagy településsűrűséget jelent, ami gyakorlatilag kezelhetetlenné teszi a feladatot, vagy annak valóságos térségi jellege sérül. Az előzőekben feltételezett térségi szervezeti egység működési rendje meghatározható úgy, hogy a központi székhely kb. 3-4 fős létszámahoz megyénkénti

2-5 főnyi szakreferens úgy társul, hogy megyei térségi jellegű feladataik mellett speciális fejlesztői szakterületek szakértői is egyben. Utóbbiak működése garantálhatja a szakállamtitkárság folyamatos területi tájékozottságát is.

A területi hálózat intézményes megtartását feltétlenül indokolja az is, hogy a megyei kormányhivatalok alá tagolva megyénként 15-18 autonóm szakigazgatási szerv (hivatal, igazgatóság, felügyelőség, központ, iroda), továbbá 2-3 közvetlen szakigazgatási szervezeti egység (főosztály) szolgálja közvetlenül az érintett szaktárcák egyes nagyobb szakterületeinek (szakállamtitkárságainak) térségi háttértevékenységét. Szaktárcánk kulturális szakállamtitkársága ilyen háttérként mindössze a tevékenységének nagyon kis – de valóban jelentőséggel bíró – területén, az örökségvédelemben rendelkezik megyei irodák fölött.

Az országos háttérintézményhez csatolt megyei háttér kialakítása biztosítaná, hogy a szakállamtitkárságnak – bár a kormányhivataloktól független – területi háttérhálózata is legyen. Nem lebecsülendő indoka a fennmaradásnak az is, hogy a különféle szervezeti formában jelenleg működő megyei közművelődési intézmény(egység)ek zöme folyamatosan olyan európai, illetve központi támogatású projekteket kezel, amelyek sikeres lebonyolítása és fenntartási kötelezettségeinek teljesítése ezen intézmény(egység)ek teljes ellehetetlenülése esetén veszélybe kerülne, és jelentős állami (mint jogutódi) visszatérítési kényszer lépne fel.

AMI AZ ÁTALAKULÁSI IDŐSZAKBAN FÉLELEMKELTŐ

A legtöbb félelemre – az egyedi érdekek félretele esetén – az adja az okot, hogy a helyzet fokozott heterogenitása (külső szemlélő számára anarchiája) a nem szakmai döntéshozókban a türelem elvesztéséhez, és a terület likvidálásához vezethet. A területi közművelődési szolgáltatás nem túl népes szakembergárdájának nem egyedi – és főleg nem egyéni – érdekek utolsó pillanatig való érvényesítésével kellene küzdenie, hanem mélyreható szakmaisággal(!) a működés nemzeti kulturális alapú érdekeit alátámasztva egy jól működtethető homogén rendszer paradigmaváltáshoz igazodó kialakításához hozzájárulnia. A terület likvidálása – és következtében a szakmai hozzáértéssel és elkötelezettséggel kínált tartalmi és közösségfejlesztési tanácsok elmaradása – ugyanakkor azzal járna, hogy a vidéki települések zömére könnyen rátelepedhetne egy olyan „fővárosi” vállalkozói jelleg, amely a vidéki közművelődésre a kereskedelmi médiákat és az igénytelen szórakoztatóipart jellemző bélyeget nyomna rövid időn belül.

Ugyanakkor félelemkeltő az is, hogy a legaktuálisabb intézkedéseket a közigazgatási és a kulturális szakirányítás közös feladatákként az egyelő-

re az úgynevezett MIK-ek által fenntartott formák minisztériumi átvételének kényszere határozza meg. A szaktárcának feltétlenül kezelnie kell azt, hogy minimum három megyében (Fejér, Győr-Moson-Sopron, Vas) nem pusztán a megyei területi közművelődési szolgáltatás intézménye MIK-fenntartású, hanem egy-egy klasszikus értelemben vett – a megyeszékhely kiszolgáló – művelődési központi infrastruktúra, annak teljes (személyi, tárgyi és anyagi) feltételrendszerével. Magyarán ezen intézmények rendszerben tartása ezen megyék tekintetében indokolatlan többletráfordításokkal, illetve nem a rendszerbe illő feladatvégeztetéssel is járna. Célszerű lenne tehát az átvételkor ezeket a háttérket leválasztva a megyei jogú városoknak átadni a múzeumokhoz és könyvtárakhoz hasonlóan! Egy homogénnek tervezett új rendszer számára még nagyobb veszélyt jelentene a fővárosi BMK abba való integrálása. A BMK Budapest legnagyobb közművelődési intézménye, tevékenysége idegen a területi szakmai szolgáltatástól. Az elmúlt években ugyanakkor – nem kis mértékben az MMIKL impotenciája miatt – olyan jogosítványokat és feladatokat ragadhatott magához, amelyek országos jellegük miatt az országos háttérintézmény jog- és feladatkörébe való – rendszerszemléletileg teljesen indokolatlan – rivalizáló belekeveredést idézhettek elő. A BMK érdekeit figyelembe véve talán az lehetne megoldás, hogy a főváros (és esetleg agglomerációja) számára eleve az új országos háttérintézményével párhuzamos jogosítványokat kap, azaz nem belekerül az új megyei ellátó rendszerbe, hanem mellé.

Az előzőek figyelembevételével tehát főleg az a féltő, hogy ezen zavarok és érdekellentétek elsimítására, szakmai szanálására nem lesz energia és szakmapolitikai bátorság, és a jelenlegi helyzet egyszerű miniszteriálissá emelése mellett minden marad úgy, mint eddig. Tény, hogy többféle áldozat meghozása nélkül a végleges letisztulás kivitelezhetetlen, és mindig fennáll a veszélye, hogy az éppen aktuális döntéshozatali helyzet nem kedvez az egyidejű áldozathozatalnak...

Végezetül minden álszemérmesség nélkül kell említeni a szakmapolitika – egyébként teljesen logikus és jogos – általános politikai beágyazottságát. Egy jelentős paradigmaváltáshoz, amely ráadásul meghatározott kormányzati erőkhöz kötődő, elengedhetetlen a végrehajtó szakmai apparátus nagyfokú lojalitása. Amennyiben a jelenleg a hálózatban dolgozók zöme erre a lojalításra nyíltan – vagy akár csak burkoltan is – nem hajlandó, kétségkívül számolni kell a területi szakmai szolgáltatást végző szakembergárda jelentős személyi megújulásával is. Önmagában nem ez jelenti a veszélyt, hanem sokkal inkább az, hogy élve a kínálkozó lehetőséggel nem a szakmailag rátermettek adják majd a csereállományt, hanem a lojalításra gyorsan bekéredzkedők.